

SYLWETKA NAUKOWA PROFESOR ZOFII ZARZYCKIEJ (1925-2010)

Profesor Zofia Zarzycka urodziła się 3 listopada 1925 r. w miejscowości Godziesze Wielkie, koło Kalisza. Ojciec był nauczycielem, kierownikiem szkoły powszechnej i znanym regionalnym działaczem społecznym.

W 1939 r. Zofia Zarzycka ukończyła pierwszą klasę gimnazjalną w Kaliszu. W czasie okupacji w latach 1940-1944 zabrano ją na roboty przymusowe; w charakterze pomocy domowej w rodzinie niemieckiej. W ostatnim roku wojny pracowała w fabryce broni „Zollenwerke” w Kaliszu. Wiosną 1945 r. podjęła przerwana naukę w gimnazjum, a następnie w liceum w Kaliszu, które ukończyła w 1947 r. W okresie 1946-1947 pracowała w księgowości, w hurtowni Spółdzielni Pracy „Społem” w Kaliszu. Po ukończeniu szkoły średniej rozpoczęła studia wyższe w Łódzkim Oddziale Szkoły Głównej Handlowej (przekształcona później w Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Łodzi, która została powołana w 1949 r.). Studia pierwszego stopnia ukończyła w 1951 r., a trzy lata później uzyskała dyplom magistra ekonomii w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Łodzi.

Pracę zawodową rozpoczęła w 1950 r. już w czasie studiów jako zastępca asystenta w Katedrze Statystyki Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi. Rada Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Łódzkiego (Wydział Ekonomiczny UŁ powstał w 1960 r. po połączeniu WSE z UŁ) nadała Jej stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych w 1964 r. na podstawie rozprawy pt. „Problemy pracy zawodowej kobiet obciążonych dziećmi”, przygotowanej pod kierunkiem profesora Edwarda Rosseta. W 1982 r. Rada Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ nadała Jej stopień doktora habilitowanego nauk ekonomicznych, na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. „Praca zawodowa kobiet a budżet rodzinny”, Acta Universitatis Lodzianensis, Łódź 1982. Po habilitacji w 1983 r. uzyskała stanowisko docenta. Tytuł profesora nauk ekonomicznych otrzymała w 1991 r.

Najbardziej dojrzałe owoce nauczyciela akademickiego znajdują się w umysłach i sercach studentów oraz młodych adeptów nauki. Owoce te ujawniają się w kształceniu i formowaniu studentów, asystentów i doktorów wraz z przygotowaniem ich do trudnej pracy poznawania, rozwijania i tworzenia nauki, poprzez przygotowanie i kierowanie ich rozpraw na kolejne stopnie i tytuły zawodowe.

Wszechstronna działalność Profesor Zofii Zarzyckiej obejmowała:

- problemy pracy zawodowej kobiet obciążonych obowiązkami rodzinnymi,
- demograficzne i społeczne czynniki wpływające na wzorce konsumpcyjne,
- problemy ekonomiczne wynikające z procesu starzenia się ludności.

Zagadnienia aktywności ekonomicznej kobiet były przedmiotem nie tylko rozprawy doktorskiej, ale również tematem licznych Jej publikacji. W pracach tych zwracała uwagę na ogromną rolę kobiety pracującej zawodowo; pełniącej funkcję zawodową oraz prowadzącej równocześnie gospodarstwo domowe. Stąd też podejmowała w nich nie tylko kwestie przydatności i aktywności zawodowej kobiet w różnych fazach rozwoju rodziny, ale również zagadnienia budżetu czasu pracujących kobiet oraz wpływu uzyskiwanych przez nie zarobków na sytuację dochodową gospodarstw domowych. Problematyka pracy zawodowej kobiet pojawiała się często także w późniejszych Jej pracach w powiązaniu z analizą rynku i warunków bytu ludności. Świadczy to o Jej wrażliwości społecznej, wyrażającej się, w przypadku człowieka nauki, w podejmowaniu problemów trudnych, czego najlepszym przykładem są badania aktywności ekonomicznej kobiet w Łodzi – spauperyzowanym mieście pracujących zawodowo kobiet.

Problematyce badań konsumpcji w znacznej części poświęcona była również rozprawa habilitacyjna Profesor Zofii Zarzyckiej pt. „Praca zawodowa kobiet a budżet rodzinny”. Głównym przedmiotem rozważań w omawianej rozprawie jest wpływ pracy zawodowej kobiet na dochody i wydatki gospodarstwa domowego. Podjęcie pracy przez kobietę, z jednej strony zwiększa dochody gospodarstwa, z drugiej jednak ogranicza czas, jaki może ona poświęcić na prace domowe oraz powoduje zmiany w hierarchii potrzeb gospodarstwa.

Zwężeniem dorobku naukowego Profesor Zarzyckiej nad analizą konsumpcji jest wydana przez nią monografia pt. *Czynniki demograficzne i społeczne w analizie konsumpcji* (Wyd. UŁ Łódź, 1992). Monografia ta stanowi doskonałą syntezę Jej badań z tej dziedziny, będąc niezwykle interesującym, pełnym refleksji przekazem doświadczeń wynikających z długoletnich badań nad wzorcami konsumpcji, realizowanymi w gospodarstwach domowych. Przeprowadzona została także gruntowna analiza wpływu na decyzje konsumpcyjne pozaekonomicznych determinant.

Profesor Zarzycka zaproponowała wykorzystanie metod taksonomicznych, umożliwiających porównanie różnych obiektów jednocześnie, z punktu widzenia wielu cech, do przestrzennych badań porównawczych warunków życia. Z dużym zainteresowaniem przyjęte były także Jej prace ukazujące międzywojewódzkie zróżnicowanie warunków życia ludności oraz traktujące o wykorzystaniu zmiennych syntetycznych w analizach porównawczych stanu zdrowia ludności (por. np. *Z badań nad wybranymi problemami w zakresie ochrony zdrowia ludności*, Kraków 1996).

Profesor Zofia Zarzycka zajmowała się w latach siedemdziesiątych również metodologią szacowania indeksów cen w sferze usług niematerialnych na potrzeby badań związanych z opracowaniem, w cenach porównywalnych, tzw. rozwiniętego bilansu gospodarki narodowej, budowanego zgodnie z założeniami systemu rachunków narodowych ONZ.

Profesor Zofia Zarzycka wielokrotnie badała następstwa aktywności zawodowej kobiet dla ich sytuacji rodzinnej, w tym również pośrednio dla kształtowania się podstaw małżeńskich i prokreacyjnych. Już w latach sześćdziesiątych w swoich pracach zwracała uwagę, że aktywność zawodowa kobiet poza rolnictwem jest czynnikiem redukującym skłonność do wydawania na świat dzieci, zwłaszcza w przypadkach urodzeń trzecich i dalszych. W badaniach swoich wykazywała zatem, że praca zawodowa kobiet, z jednej strony przyczyniła się do wzrostu dochodów w gospodarstwach domowych,

z którymi były one związane, z drugiej zaś, modyfikowała zachowanie demograficzne tych gospodarstw.

W przypadku badań starzenia się populacji ludzkich, podobnie jak przy śledzeniu innych zjawisk demograficznych, Profesor Zarzycką szczególnie interesowały różnorodne, zwłaszcza społeczne i ekonomiczne konsekwencje tych zjawisk.

Badala również wpływ czynników społeczno-demograficznych na wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku, jak również następstwa przeobrażeń demograficznych dla potrzeb edukacyjnych i mieszkaniowych.

Świadectwem wysokiej oceny osiągnięć Profesor Zofii Zarzyckiej w środowisku polskich demografów było powołanie Jej między innymi do zespołu koordynującego pracami w ramach Centralnego Problemu Badań Podstawowych 09.1 („Uwarunkowania demograficzne rozwoju społeczno-gospodarczego Polski”). Zespół ten zatwierdzał zgłaszane projekty zadań badawczych i tematów do realizacji w wymienionym problemie centralnie sterowanym. Przyjmował i akceptował też gotowe opracowania autorskie.

Profesor Zarzycka wypromowała 250 magistrantów, 8 doktorów, ponadto sporządziła 23 recenzje prac doktorskich i habilitacyjnych oraz dorobku naukowego na tytuł profesora, a także 60 innych recenzji artykułów, książek, skryptów i projektów naukowych, była także wielokrotną autorką licznych ekspertyz. Na szczególne podkreślenie zasługują owoce Jej pracy w procesie przygotowania młodych asystentów do pracy dydaktycznej i naukowej. Począwszy od 1965 r. pełniła funkcję opiekuna młodej kadry naukowo-dydaktycznej najpierw w Zakładzie, a potem w Katedrze Demografii i Statystyki. Jej bogate doświadczenie i wielki talent pedagogiczny w przekazywaniu wiedzy statystycznej procentuje dzisiaj wśród Jej uczniów będących profesorami.

Wkład Profesor Zofii Zarzyckiej w rozwój badań demograficznych dokonywał się również poprzez kształcenie młodej kadry naukowej. Z ośmiu wypromowanych prac doktorskich najczęściej interdyscyplinarnych, pięć zawierało istotne wątki demograficzne, takie jak np. struktura ludności według płci, wieku, cech społecznych a częstość występowania inwalidztwa, sytuacja społeczno-zawodowa osób w starszym wieku, społeczno-ekonomiczne determinanty procesów demograficznych w krajach arabskich. Warto podkreślić, a doświadczyło tego wielu pracowników Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ, że Profesor Zofia Zarzycka była wspaniałym i przekonującym konsultantem w zakresie stosowania metod ilościowych dla opisu procesów ekonomicznych i społecznych, w tym demograficznych. Zawsze znajdowała w tym względzie czas, aby służyć radą swoim młodszym i starszym kolegom.

W okresie 48 lat pracy dydaktycznej Profesor Zofia Zarzycka prowadziła różnorodne zajęcia-wykłady ze statystyki ogólnej, matematycznej oraz statystyki ekonomicznej i społecznej dla studentów studiów stacjonarnych, wieczorowych, zaocznych i słuchaczy studiów doktoranckich. Rodzaje i treści wykładów prowadzonych przez Nią zmieniały się z roku na rok, podążając za trendami rozwojowymi nowoczesnej statystyki, ale największy podziw budzi niezwykła Jej rzetelność w przekazywaniu studentom bogatych doświadczeń i głębokiej wiedzy oraz życzliwy, niezwykle przyjacielski stosunek do słuchaczy.

Mimo że Profesor Zofia Zarzycka nie ubiegała się nigdy o żadne stanowiska i zaszczyty, lista pełnionych przez Nią funkcji jest stosunkowo długa, że wymienię najważniejsze:

1. Udział w pracach organizacyjnych w Uniwersytecie Łódzkim:
  - zastępca dyrektora Instytutu Ekonometrii i Statystyki,
  - kierownik Zakładu Demografii i Statystyki w Instytucie Ekonometrii i Statystyki UŁ (1986-1992),
  - kierownik Katedry Demografii i Statystyki Społeczno-Ekonomicznej (1992-1996),
  - współtwórca i wieloletni kierownik Punktu Konsultacyjnego Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ w Kaliszu,
  - kierownik Magisterskich Studiów Ekonomicznych dla Inżynierów na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ (1983-1996),
  - kierownik naukowy Zespołu Konsumpcji i Warunków Bytu w Instytucie Ekonometrii i Statystyki UŁ,
  - udział w pracach licznych komisji uczelnianych, wydziałowych i instytutowych ds. dydaktycznych i współpracy z zagranicą,
  - pełnomocnik Rektora UŁ ds. współpracy z WSE w Bratysławie i Czechosłowackim Instytutem Gerontologicznym,
  - współpraca z Uniwersytetem w Lipsku, Uniwersytetem Lyon II i Lyon III,
  - kierownik tematu w MR. III, a następnie 09.4 II, koordynowanym przez Instytut Socjologii UW,
  - kierownik tematu w CPBP 11.5.2, a następnie CPBP 09.01, koordynowanym przez Instytut Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Planowania i Statystyki.
2. Udział w pracach programowych Głównego Urzędu Statystycznego jako członek Komisji Dydaktycznej GUS.
3. Udział w pracach programowych Łódzkiego Oddziału PTE; od 1989 r. przewodnicząca Komisji Dydaktycznej tego oddziału.
4. W latach 1989-1990 przewodnicząca Komisji Zatrudnienia Rady Naukowej przy Prezydencie Miasta Łodzi.
5. Członek Zarządu Polskiego Towarzystwa Demograficznego.
6. Członek Prezydium Komitetu Nauk Demograficznych PAN.

W Uniwersytecie Łódzkim pracowała do przejścia na emeryturę, a przez kolejne dwa lata w niepełnym wymiarze zajęć. Począwszy od 1998 r. podjęła pracę na stanowisku profesora zwyczajnego w Społecznej Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi, gdzie pracowała do końca swoich dni.

Dzięki swojemu bogatemu dorobkowi zarówno naukowemu, jak i dydaktycznemu, oraz niezwyklej aktywności w kontaktach ze środowiskiem statystyków i demografów Profesor Zofia Zarzycka była powszechnie znana i bardzo szanowana, a największymi zaletami Jej serca była: wrażliwość, dobroć, uczciwość, prawość, skromność i życzliwość dla ludzi, po prostu Profesor Zwyczajny. Także „zwyczajnie” odważna.

Powściągliwa, a jednocześnie wyrazista w gestach, i całe życie – powoli, nieustannie, bez względu na trudności – zmierzająca we właściwym kierunku, służąca najwyższym wartościom: kolegom, studentom i innym, tzn. ludziom. W czasach kryzysu wartości, upadku autorytetów, każdy szuka dla siebie orientacyjnych znaków. Tymi znakami mogą być nasi nauczyciele, myślę, że dla wielu z nich taką rolę pełniła Profesor Zofia Zarzycka.

Czesław Domański